เสขิยธรรม
พระไพศาล วิสาโล

ย้อนหลังไปเมื่อปี 2521 ในหมู่บ้านอันทุรกันดารบนภูแลนคาของจังหวัดชัยภูมิ
พระรูปหนึ่งได้จัดตั้งศูนย์เด็กขึ้น
เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของชาวบ้านที่ไปทำไร่และหักร้างถางพงไกลหมู่บ้าน
ก่อนหน้าที่ท่านจะนำเด็กเล็กมาดูแลและสอนหนังสือในศาลาวัดนั้น
เด็กเหล่านี้ต้องตามพ่อแม่ไปทำไร่ ต้องตากแดดตากฝนและป่วยไข้กันมากมาย
ท่านสงสารเด็กจึงรับมาเลี้ยงดูในเวลากลางวัน ไม่นานก็ขยายตัวกลายเป็นศูนย์เด็ก
นับเป็นศูนย์เด็กแห่งแรกของจังหวัด นับแต่นั้นท่านก็อยู่ในความสนใจของราชการ
มิใช่ด้วยความยินดีหรือประทับใจ แต่ด้วยสายตาหวาดระแวง
สาเหตุก็เพราะไม่เคยเห็นพระสงฆ์ทำกิจกรรมแบบนี้มาก่อน
ที่สำคัญก็คือภูลูกนั้นถือว่าเป็นเขต "สีชมพู"
ท่านจึงถูกตั้งข้อสงสัยว่าเกี่ยวพันกับคอมมิวนิสต์
นั่นคือจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์อันไม่ราบรื่นระหว่างท่านกับราชการ
กว่าราชการจะยอมรับท่านก็กินเวลาหลายปี

ทุกวันนี้พระสงฆ์ที่ทำกิจกรรมอย่างหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ มีมากมายทั่วประเทศ
เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป โดยที่ฝ่ายรัฐก็ให้ความสนับสนุน แต่น้อยคนจะรู้ว่าเมื่อ
๒๐ ปีก่อนนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายเลยที่พระสงฆ์จะทำงานช่วยเหลือชาวบ้าน
พระรูปใดที่ทำเช่นนั้นจะถูกมองด้วยสายตาแปลก ๆ
และบ่อยครั้งท่านเหล่านั้นก็พลอยรู้สึกแปลกไปกับเขาด้วย จนบางครั้งรู้สึกท้อ
เพราะคิดว่าท่าน "แผลง"ไปอยู่คนเดียว แต่อันที่จริงแล้ว
พระสงฆ์ที่ช่วยเหลือชาวบ้าน นอกเหนือจากการเทศนาและประกอบพิธีกรรมนั้น
มิได้มีจำนวนน้อย หากมีอยู่หลายแห่ง เป็นแต่กระจัดกระจาย
ต่อเมื่อท่านเหล่านั้นได้มาพบกันในการสัมนาหรือการประชุม
ดังที่องค์กรอย่างคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา ได้จัดขึ้น
ท่านถึงจะรู้ว่าพระอย่างท่านมีไม่น้อย เมื่อได้พบปะพูดคุยก็เกิดกำลังใจ
และอยากจะร่วมมือกันใกล้ชิดขึ้น นี้คือที่มาของกลุ่มเสขิยธรรม
ซึ่งแม้จะตั้งเมื่อปี ๒๕๓๓ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์หลายรูปในกลุ่มนี้นั้น
ถักทอมานานกว่า ๑๐ปีแล้ว หลวงพ่อนาน สุทธสีโล (พระครูพิพิธประชานาถ)
และหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ (พระครูบรรพตสุวรรณกิจ)
คือสมาชิกก่อตั้งของกลุ่มเสขิยธรรมที่ไปมาหาสู่กันมานานก่อนที่จะเกิดกลุ่มนี้ขึ
้น

กลุ่มเสขิยธรรมมิใช่พระสงฆ์กลุ่มเดียวเท่านั้นที่ทำงานสงเคราะห์ชุมชน
 1 / 6

เสขิยธรรม
พระสงฆ์ที่รวมกลุ่มกันแบบนี้มีมากมายทั่วประเทศ
ซึ่งเมื่อมองโดยรวมแล้วเป็นภาพสะท้อนของปรากฏการณ์อย่างใหม่ของพระสงฆ์ในเมืองไท
ย กลุ่มเสขิยธรรมมิอาจแยกออกได้จากปรากฎการณ์หรือความเคลื่อนไหวดังกล่าว
กล่าวอีกนัยหนึ่ง จะเข้าใจกลุ่มเสขิยธรรมได้ดีขึ้นก็ต่อเมื่อ
มองเห็นภาพรวมของพระสงฆ์ที่ทำกิจกรรมช่วยเหลือชุมชนอยู่ในปัจจุบัน

 พระสงฆ์เพื่อสังคม

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา
เราได้เห็นพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการสงเคราะห์ช่วยเหลือชุมชนมากขึ้น
แทนที่จะจำกัดตัวเองอยู่กับการเทศน์การสอนและการสวดเท่านั้น
พระสงฆ์เหล่านี้จำนวนไม่น้อยทำงานสงเคราะห์ชุมชนด้วยความคิดริเริ่มของท่านเอง
มิใช่เพราะการชักนำของหน่วยงานรัฐ
หรือเพื่อสนองนโยบายรัฐดังบางโครงการที่เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์
ท่านเหล่านี้ได้พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของชาวบ้านรอบวัด
ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลจากนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ไม่เพียงแต่ละเลยภาคชนบทเท่านั้น
หากยังเบียดบังทรัพยากรจากชนบทเพื่อนำไปพัฒนาเมืองและภาคอุตสาหกรรม
หลายท่านได้เริ่มช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกิจกรรมพื้น ๆ เช่น
การจัดตั้งศูนย์เด็กในวัด การอบรมเยาวชน
ต่อมาก็ขยับขยายไปสู่การช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ เช่น
ทำโครงการฝึกอาชีพ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย สหกรณ์ร้านค้า
บ้างก็สงเคราะห์ชาวบ้านทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน
ให้คำแนะนำด้านสุขอนามัย หรือรักษาผู้ป่วยเอดส์
ขณะที่หลายท่านส่งเสริมชาวบ้านในเรื่องเกษตรผสมผสาน
หรือเกษตรกรรมเพื่อการพึ่งตนเอง

นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์อีกไม่น้อยที่ทำงานรณรงค์ในหมู่บ้านเพื่อให้ปลอดจากอบายมุ
ขและสิ่งเสพติด ความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์เหล่านี้ทำให้คำว่า "พระนักพัฒนา"
เป็นที่รู้จักแพร่หลายในสังคม รวมทั้งเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานราชการ
ในระยะหลังนอกจาก "พระนักพัฒนา" แล้ว ยังมี "พระนักอนุรักษ์"
อันเป็นผลสืบเนื่องจากการทำลายป่าอย่างรวดเร็วทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย
ทั้งโดยหน่วยงานรัฐและนายทุน
การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์กลุ่มนี้บ่อยครั้งได้นำไปสู่ความขัดแย้งกับราชการซึ่งพ
ยายามผลักดันโครงการต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อป่า เช่น โครงการสร้างเขื่อน
โครงการปลูกสวนยูคาลิปตัส

 2 / 6

เสขิยธรรม
พระสงฆ์เหล่านี้ได้ทำให้สังคมไทยตระหนักว่า พระนั้นไม่ได้มีบทบาทเฉพาะพิธีกรรม
หรือในกำแพงวัด อย่างที่เห็นกันโดยทั่วไปเท่านั้น
หากท่านยังมีศักยภาพมากกว่านั้น
และอันที่จริงบทบาทที่ท่านทำในชุมชนก็มิใช่สิ่งใหม่
จริงอยู่พระสงฆ์ไทยแต่ก่อนย่อมไม่รู้จักธนาคารข้าว ธนาคารควาย
แต่เป็นธรรมดามากที่การพัฒนาหมู่บ้านในอดีต เช่นการขุดบ่อน้ำ ตัดถนน สร้างสะพาน
จะมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำชุมชนควบคู่กับผู้นำทางจิตวิญญาณ
แต่บทบาทดังกล่าวได้เลือนหายไปในเวลาต่อมาเนื่องจากมีหน่วยงานของรัฐมาทำหน้าที่
แทน พระสงฆ์ที่เรียกว่า พระนักพัฒนา ในปัจจุบัน
จึงมิได้ทำอะไรนอกเหนือจากการรื้อฟื้นบทบาททางสังคมของพระสงฆ์กลับมา
โดยการปรับปรุงให้สมสมัย

 โลกกับธรรมไม่แยกจากกัน

สิ่งหนึ่งที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตก็คือการเข้าไปมีบทบาทในชุมชนอย่างต่อ
เนื่อง ต่างจากพระสงฆ์สมัยก่อนที่บทบาทดังกล่าวมีไม่บ่อยนัก
ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจัดที่วัด
ชาวบ้านจึงเป็นฝ่ายเข้าวัด มากกว่าที่พระจะเป็นฝ่ายออกไปหาชาวบ้าน แต่ปัจจุบัน
กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเกิดขึ้นนอกวัดเป็นส่วนใหญ่
ขณะที่พระสงฆ์จำนวนมากยังติดอยู่กับภาพเดิมว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน
จึงรอให้ชาวบ้านเข้าวัดแต่ฝ่ายเดียว
พระสงฆ์กลุ่มใหม่นี้กลับเป็นฝ่ายออกไปหาชาวบ้าน
ในแง่นี้จึงถือได้ว่าเป็นการปรับบทบาทของวัดอย่างสำคัญ

คุณูปการสำคัญอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์กลุ่มใหม่นี้ก็คือการชี้ให้เห็นว่าโลกกับ
ธรรมไม่ได้แยกจากกัน ธรรมนั้นไม่ได้อยู่ที่เฉพาะวัด
หรือจำกัดเฉพาะการจำศีลหลับตาทำสมาธิเท่านั้น
หากยังสามารถปฏิบัติได้ท่ามกลางกิจกรรมทางโลกหรือโดยใช้กิจกรรมทางโลกเป็นสื่อ
ดังที่พระสุบิน ปณีโต ผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ทั่วจังหวัดตราด
ได้ชี้ให้ชาวบ้านเห็นว่า
การนำเงินมารวมกันเพื่อให้เพื่อนบ้านที่กำลังเดือดร้อนมีโอกาสกู้เอาไปใช้ก่อน
เพื่อลืมตาอ้าปากได้นั้นเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง
มิใช่ว่าบุญจะต้องทำที่วัดหรือกับพระเท่านั้น
ขณะเดียวกันในการร่วมกิจกรรมดังกล่าว
ชาวบ้านยังได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมหรือฝึกฝนตน
ในเรื่องของความซื่อสัตย์และความไว้วางใจกัน
อันเป็นธรรมที่สำคัญต่อชีวิตและชุมชน ในทำนองเดียวกันพระครูพิพัฒนโชติ
ผู้นำจัดตั้งธนาคารชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา
 3 / 6

เสขิยธรรม
ก็ได้ใช้ธรรมเป็นเครื่องประสานกลุ่ม โดยทุกกลุ่มที่ร่วมโครงการดังกล่าว
ได้ถือเอาศีล ๕ และธรรมในหมวดมงคล ๓๘ มาเป็นวินัยและหลักการของกลุ่มอีกด้วย
โดยมีการประชุมพบปะและทำกิจกรรมของกลุ่ม รวมทั้งการกู้ยืมและฝากเงินกันในวันพระ
หลังจากการทำบุญและประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว
ทำให้วันพระมีความหมายทั้งทางโลกและทางธรรม

 พัฒนาการที่ไม่หยุดนิ่ง

การใช้กิจกรรมทางโลกหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมความเป็นอยู่มาเป็นสื่อส่งเสริมธรรม
และการใช้ธรรมมาเป็นสื่อส่งเสริมส่งเสริมกิจกรรมทางโลก
จัดว่าเป็นพัฒนาการที่น่าสนใจของพระสงฆ์กลุ่มใหม่นี้
เนื่องจากแต่เดิมงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่
จะเป็นการสงเคราะห์ทางด้านความเป็นอยู่หรือทางวัตถุเป็นหลัก เช่น ฝึกอาชีพ
เพิ่มรายได้ พัฒนาสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน
พระสงฆ์ที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในด้านนี้คือ พระครูสาครสังวรกิจ
แห่งจังหวัดสมุทรสาคร
แต่ต่อมาข้อจำกัดของการเน้นเฉพาะด้านวัตถุก็ปรากฏชัดเจนมากขึ้น
เพราะเมื่อชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้นแล้ว ความสามัคคีในชุมชนก็ลดลง
ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น อีกทั้งอบายมุขหรือการหลงติดวัตถุก็จะตามมา
กิจกรรมพัฒนาชุมชนที่นำโดยพระสงฆ์ในเวลาต่อมา
จึงเริ่มมีการจัดปฏิบัติธรรมควบคู่ไปด้วย ดังที่หลวงพ่อนาน สุทธสีโล
หรือพระครูพิพิธประชานาถ แห่งสุรินทร์ ได้นำพาชาวบ้านถือศีลและทำกรรมฐานประจำปี
เป็นส่วนเสริมจากการทำสหบาลข้าวและสหกรณ์ร้านค้าในหมู่บ้าน

การพัฒนาจิตใจเป็นกิจกรรมอีกด้านหนึ่งที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในระยะหลัง
ซึ่งช่วยให้งานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เหล่านี้มิได้มีแค่มิติทางสังคมเท่านั้น
หากยังมีมิติทางด้านจิตวิญญาณควบคู่ไปด้วย บางท่านจัดสอนสมาธิภาวนาแก่ชาวบ้าน
บางท่านนำหลักธรรมบางข้อไปใช้เป็นวินัยข้อปฏิบัติหรือหลักการประจำกลุ่มของชาวบ้
าน
บางท่านก็ใช้คุณธรรมหรือสำนึกต่อส่วนรวมเป็นเกณฑ์ข้อหนึ่งในการประเมินกิจกรรมกั
บชาวบ้าน แม้จะเป็นกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ
ก็มิได้วัดจากยอดเงินหรือรายได้เท่านั้น หากยังดูจากความสามัคคี
ความเสียสละของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกด้วย เป็นต้น

พัฒนาการที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์ที่ทำงานชุมชนก็คือ
การส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันและเป็นหลักในการทำกิจกรรมชุมชน
 4 / 6

เสขิยธรรม
พระสงฆ์ที่เรียกว่าพระนักพัฒนารุ่นแรก ๆ นั้น ในการจัดทำโครงการต่าง ๆ
ท่านจะเป็นทั้งผู้ตัดสินใจและผู้บริหาร
โดยชาวบ้านเป็นเพียงผู้ช่วยสนองงานหรือเป็นฝ่ายรับประโยชน์จากโครงการดังกล่าว
การเป็นผู้นำในลักษณะนี้ทำให้โครงการทั้งหลายขึ้นอยู่กับท่านผู้เดียว
โดยชาวบ้านไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นผู้นำได้
ดังนั้นเมื่อท่านเกิดมีอันเป็นไปหรือวางมือ โครงการก็มักสิ้นสุดลง
แต่ในระยะหลังมีพระสงฆ์จำนวนมากขึ้น
ที่เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้กระตุ้นชักชวนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ
ด้วยตนเอง โดยท่านเป็นเพียงที่ปรึกษา ให้ข้อคิดความเห็นในการทำงาน
หรือช่วยประสานให้เกิดความสมานสามัคคีในกลุ่ม ตัวอย่างชัดเจนคือ สภาลานวัดตะโหมด
จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีพระครูสุนทรกิจจานุโยค เป็นประธาน แต่กิจกรรมต่าง ๆ
จัดทำโดยคณะกรรมการซึ่งแบ่งความรับผิดชอบกันเป็นฝ่าย ๆ และมาจากชาวบ้านทั้งหมด
ทางภาคเหนือพระครูพิทักษ์นันทคุณแห่งจังหวัดน่านก็เป็นผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มฮั
กเมืองน่าน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชนหลายฝ่ายทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ
โดยพระสงฆ์เป็นเพียงส่วนหนึ่ง

การรวมกลุ่มชาวบ้านในลักษณะนี้นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมมากขึ้น
เป็นการแบ่งเบาภาระของพระสงฆ์และทำให้กิจกรรมต่าง ๆ มีความยั่งยืนแล้ว
ยังเป็นการศึกษาที่สำคัญสำหรับชาวบ้าน
เพราะกระบวนการกลุ่มเอี้อให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์
ตลอดจนสามารถเรียนรู้จากกันและกันได้มากขึ้น ข้อมูลและความรู้ ๆ
ที่เกิดขึ้นจะมิใช่สิ่งที่เหินห่างจากชีวิตและสภาพแวดล้อมของเขา
ดังที่ได้รับจากสถาบันการศึกษาหรือสื่อมวลชน
หากสามารถนำมาใช้ได้กับความเป็นจริงรอบตัวเขา
การเรียนรู้ดังกล่าวเมื่อผนวกกับความไว้วางใจที่เพิ่มพูนขึ้นจากทำกิจกรรมร่วมกั
น
จะสร้างความมั่นใจให้แก่ชาวบ้านมากขึ้นในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ยากและใหญ่กว่าเ
ดิม นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน
การศึกษาดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องการเป็นอย่างยิ่ง

ทั้งหมดที่กล่าวมาคือกระแสความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ที่ทำงานสงเคราะห์ชุมชนอยู่ใ
นปัจจุบัน
กลุ่มเสขิยธรรมเป็นพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ได้ร่วมอยู่ในกระแสความเคลื่อนไหวดังกล่
าวด้วย ในด้านหนึ่งก็ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
ในอีกด้านหนึ่งก็ได้มีส่วนร่วมในการก่อผลกระทบดังกล่าวด้วย
และจะยังคงมีพัฒนาการต่อเนื่องเรื่อยไป
สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือจุดมุ่งหมายหรือปณิธาน
อันได้แก่การส่งเสริมให้เกิดการฝึกฝนพัฒนาตนและการเกื้อกูลผู้อื่น
โดยคำนึงถึงประโยชน์ทั้งสามประการ ได้แก่ประโยชน์ในด้านชีวิตความเป็นอยู่
(ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์ในด้านจิตใจ (สัมปรายิกัตถะ)
และประโยชน์ที่เป็นอิสรภาพขั้นสูงสุด (ปรมัตถะ)
 5 / 6